

PROIECȚII PRIVIND SUSTENABILITATEA SISTEMULUI DE PENSII ÎN ROMÂNIA

Ion Stancu^{1*}, Dragoș Hașeganu² și Alexandra Darmaz-Guzun³

¹⁾ *Academia de Studii Economice și Institutul de Studii Financiare, București, România*

²⁾ *Autoritatea de Supraveghere Financiară și Institutul de Studii Financiare, București, România*

³⁾ *Universitatea de Vest, Timișoara, România și Institutul de Studii Financiare, București, România*

Rezumat

Sistemul pensiilor sociale reprezintă pentru orice țară și pentru autoritățile naționale o problemă de o complexitate deosebită. Instituțiile statistice și de prognoză, naționale și internaționale, precum și instituțiile de cercetare își asumă complexitatea sistemului de pensii ca o mare provocare profesional-științifică pentru identificarea fenomenelor protecției sociale și proiectarea unui sistem de pensii sustenabil.

În acest context, Institutul de Studii Financiare (ISF) din București preia această ștafetă de preocupări, propunând o serie de studii privind sustenabilitatea sistemului de pensii din România. Din fericire, intenția noastră are ca suport studiile anterioare realizate de colective de experți în demografie și protecție socială, precum și proiecțiile furnizate liber de către organisme consacrate în materie (Eurostat, US Census Bureau, INS, CNSP, CNPP, EFOR etc.).

În acest prim studiu al ISF prezentăm succint, în prima parte, literatura de specialitate, îndeosebi românească, cu abordări ale specificului pensiilor din România comparativ cu țările europene, în partea a doua, evoluția și tendințele demografice din România, în partea a treia și a patra, proiecțiile privind numărul de pensionari versus numărul de contribuabili și, respectiv, proiecția echilibrului financiar al sistemului de pensii din România. Studiul nostru își asumă, cu reținută cutezanță, actualizarea multiplelor proiecții

* Autor de contact, **Ion Stancu** – ion.stancu@isfin.ro

anterioare ale instituțiilor consacrate și încercarea de explicare contextuală a fenomenelor demografice și de protecție socială².

Cuvinte cheie: sistemul de pensii sociale, tendințele demografice, contribuțiile și beneficiile sociale, echilibrul financiar al sistemului de pensii

Clasificare JEL: C15; C87; H55

Introducere

Pentru toate țările, protecția socială este o problemă de securitate națională care impactează politicile demografice, relațiile inter generații, echilibrul bugetar general, datoria publică și-n general, echilibrul macro-economic. Îmbătrânirea populației ca urmare a îmbunătățirii condițiilor de viață, scăderea ocupării pe piața muncii, volatilitatea piețelor financiare pun serioase probleme echilibrului financiar al sistemului de pensii, ratelor de înlocuire a salariilor cu pensiile și identifică riscuri de nesustenabilitate a sistemului de pensii.

Strategia Europa 2020 recomandă reducerea datoriei publice, creșterea ocupării forței de muncă și reformarea sistemelor de securitate socială. Pentru aceasta din urmă se recomandă creșterea vârstei de pensionare în funcție de creșterea speranței de viață, prelungirea vieții profesionale după vârsta de pensionare, reducerea diferențelor în condițiile de pensionare între bărbați și femei și limitarea pensionărilor anticipate și pentru condiții speciale. Ca alternativă la pensia publică se încurajează completarea acesteia cu forme de economisire privată (Pilonul II, III și IV).

Având în vedere diversitatea sistemelor naționale de pensii, condițiile economice și sociale specifice, politica de pensii este responsabilitatea fiecărui stat atât în ceea ce privește reglementarea cât și sustenabilitatea sistemului de pensii. La nivelul Uniunii Europene sunt preocupări de asigurare a unui set comun de indicatori statistici ai protecției sociale și de elaborare a Strategiei Europa 2020 cu recomandări dedicate evitării riscurilor de dezechilibre în piața forței de muncă, în sistemul de pensii și în ratele de înlocuire a salariilor prin pensii.

² Pe întregul parcurs al elaborării lucrării noastre am beneficiat de suport documentar și metodologic de la conf.univ.dr. Bogdan Dumitrescu, specialist preocupat, la rândul lui, de problematica abordată. Îi mulțumim frumos și așteptăm colaborări viitoare, cel puțin la fel de fructuoase.

1. Privire succintă asupra studiilor privind structura și sustenabilitatea sistemului de pensii

Literatura străină dar și cea română este deosebit de cuprinzătoare în ceea ce privește arhitectura sistemelor de pensii moderne, performanța privind beneficiile sociale și sustenabilitatea financiară a acestora. Ne propunem să prezentăm doar câteva studii relevante din această vastă preocupare științifică privind sistemul optim de pensii.

Încă de la sfârșitul anilor '70, EUROSTAT a elaborat „Sistemul european de statistici integrate de protecție socială (ESSPROS)” ca instrument specific de observare statistică a protecției sociale în statele membre ale Uniunii Europene, respectiv, definiții și clasificări ale informațiilor privind beneficiarii de pensii, precum și colectarea datelor privind beneficiile protecției sociale. ESSPROS oferă o descriere cuprinzătoare și coerentă a protecției sociale în statele membre privind beneficiarii de pensii și alte tipuri de protecție socială, beneficiile sociale și finanțarea acestora, comparabilitatea internațională și armonizarea cu alte statistici, în special cu conturile naționale. Prestațiile sociale sunt transferuri către gospodării, în numerar sau în natură, pentru cazurile de handicap, boală / îngrijire medicală, bătrânețe, supraviețuitori, familie / copii, șomajul, locuințele și excluderea socială. Ediția 2016 a Manualului și ghidului de utilizare introduce informații statistice suplimentare privind încasările și cheltuielile sistemelor de protecție socială, beneficiarii de pensii și prestațiile sociale nete din UE.

Compania Mercer și CFA Institute au adus în atenția publică un studiu interesant privind „SISTEMUL IDEAL DE PENSII” ce prezintă 10 principii care să stabilească cele mai bune practici de structurare optimă a sistemelor de pensii (Mercer & CFA Institute, 2018):

1. Obiective guvernamentale clare pentru fiecare pilon de pensii, venitul minim, atenuarea sărăciei persoanelor vârstnice;
2. Nivel minim de finanțare al sistemului general de pensii, fiecare participant eligibil (persoană care a muncit vreodată) având un cont de pensii;
3. Opțiuni atractive și eficiente de participare la sistemul de pensii pentru participanții, atât pentru perioada de dinainte de pensionare, cât și pentru cea de după pensionare;
4. Costurile de administrare și investire ale fiecărui plan de pensii trebuie să fie făcute publice și să încurajeze concurența;
5. Flexibilitate pentru ca pensionarea să se poată face la vârste diferite și în moduri diferite, în circumstanțe personale și financiare specifice;

6. Contribuții sau retrageri de capital în perioada anilor de pensie, fără efecte negative în sistemul de pensii;
7. Beneficiile acumulate trebuie să fie accesibile imediat doar în anumite condiții, cum ar fi pensionarea, decesul ori invaliditatea permanentă;
8. Facilități fiscale echitabile și sustenabile pentru sistemele de pensii finanțate care să încurajeze economisirea voluntară;
9. Guvernanța corporativă a fondurilor de pensii trebuie să fie independentă față de guvern și să nu fie sub controlul angajatorilor;
10. Reglementare prudențială a fondurilor de pensii și cerințe de transparență în comunicare și de protecție a participanților la sistemul de pensii.

Structura ideală a unui sistem de pensii este o provocare de mare amplitudine privind politicile guvernamentale, practicile angajatorilor, educația investitorilor individuali, dar și diferențele culturale. În acest sens stau măturie următoarele declarații invocate în acest studiu (Mercer & CFA Institute, 2018):

- William Sharpe, laureat al premiului Nobel – Gândirea financiară - trecut, prezent și viitor: pensiile sunt «cea mai dificilă problemă cu care m-am confruntat până acum - deoarece este o problemă multidimensională» (CFA Institute, 2014)
- Robert Merton, laureatul al premiului Nobel – Criza planificării perioadei de pensionare: «piețele dezvoltate au făcut ca planurile (de pensii) cu contribuții definite să devină o provocare mult mai acută, necesitând „să regândim modul în care implicăm participanții precum și modul cum le investim banii”» (Harvard Business Review, iulie 2014)
- CFA Institute – Global Market Sentiment Survey: «cel mai subestimat risc este tendința demografică de îmbătrânire a populațiilor + deficitele aferente planurilor de pensii și nivelul scăzut al economisirii pentru perioada anilor de pensie» (2015)

Tatyana Bogomolova, face o prezentare analitică a aplicației PROST – Pension Reform Options Simulation Toolkit³, elaboartă de Banca Mondială privind diagnosticarea și evaluarea opțiunilor de reformă a sistemelor naționale de pensii. Aplicația realizează proiecții pe termene lung asupra factorilor demografici, economici, politicile / parametrii sistemului de pensii, inclusiv, comportamentul individual al potențialului beneficiar de pensii. Aplicația permite analizarea sistemului de pensii în ansamblu, a tuturor dimensiunilor principale ale politicii de pensii, dar și la nivelul unui individ. Aplicația prezintă, de asemenea, sustenabilitatea financiară a sistemelor de

³ Pentru mai multe detalii, puteți accesa www.worldbank.org/pensions

pensii publice (fluxuri financiare, datorii guvernamentale, datorii implicite de pensii, deficit de finanțare) și adecvarea beneficiilor așteptate (la pensionare, după pensionare, pe categorii de pensionari), Bogomolova, 2010.

Institutul Național de Statistică a elaborat în 2017 studiul privind „Proiectarea populației României în profil teritorial”, până la orizontul anului 2050. Fenomenele de scădere demografică rezultate sunt cele pe care le regăsim și-n studiile ulterioare: rate ale fertilității reduse, creșterea moderată a speranței de viață la naștere și un sold negativ al migrației externe. În proiectarea populației României până în 2050 INS a utilizat trei variante de prognoză: medie, optimistă și pesimistă. Scăderea populației va fi între 3,6 milioane (varianta optimistă) și 6,5 milioane de persoane (varianta pesimistă, CNP, 2012).

Pentru prognoza populației INS a utilizat programul „Spectrum” dezvoltat de Avenir Health în colaborare cu divizia de populație a Națiunilor Unite, UNICEF, Organizația Mondială a Sănătății și alții. Programul oferă estimări privind populația cu reședința obișnuită în România, numărul mamelor, rata de fertilitate și numărul născuților-vii cu reședința obișnuită în România, speranța de viață la naștere, numărul imigranților și emigranților în funcție de stabilirea reședinței obișnuite, rata de mortalitate pentru persoanele cu reședința obișnuită în România, rata de dependență etc.

Comisia Națională de Pensii Publice (CNPP) face în septembrie 2015 un „Raport final privind modelul de micro-simulare a evoluției sistemului public de pensii din România” având ca obiectiv prezentarea caracteristicilor modelelor de simulare pentru prognozele de pensii, utilizate în cadrul UE. Acestea sunt de două tipuri: modele standard și modele de micro-simulare. Pentru proiecția agregată a sustenabilității sistemului public de pensii, respectiv, proiecția distribuției pensiilor și a ratei de înlocuire în cadrul populației, CNPP a folosit modelul de micro-simulare, denumit SimProVision, elaborat împreună Deloitte Consultanță România. SimProVision este un model de micro-simulare, cu simulare (pseudo) aleatorie de tip Monte-Carlo, implementat în cadrul aplicației actuariale Prophet Professional 8 (CNPP, 2015).

Sub o serie de ipoteze economice (rata inflației, evoluția salariilor în cadrul economiei, creșteri salariale corelate cu cariera individului etc.), de comportament (distribuția căsătoriilor/ divorțurilor, distribuția nașterilor etc.), legislative și demografice (proiecții ale noilor intrați pe piața muncii, statistici actuale ale populației pe vârste, sex etc.), modelul poate raporta lunar, trimestrial, semestrial și anual:

- La nivel agregat
 - Cheltuieli cu pensiile din BASS (bugetul asigurărilor sociale de stat)

- Venituri la bugetul BASS
- Soldul bugetului BASS (deficit / excedent)
- Datorii sau economii realizate de bugetul BASS
- Cheltuielile cu indemnizațiile de la Bugetul de Stat
- Fluxuri de numerar Pilonul II
- La nivel de individ
 - Venitul net al unei persoane la momentul pensionării inițiale;
 - Venitul din pensia pentru limită de vârstă, de invaliditate și alte pensii în total.
 - Rata de înlocuire a fiecărei persoane la momentul pensionării;

Expert Forum (EFOR), grup de experți din București care oferă consultanță și idei privind probleme politice sau economice specifice, a elaborat în 2012 «Carta albă a pensiilor – RO sub titlul generic „CINE VA MAI PLĂTI PENSIILE DECREȘTEILOR IN 2030?”» în care realizează o analiză comparativă detaliată a pensiilor din Europa versus pensiile din România și elaborează, cu bună expertiză, șapte scenarii de evoluție a sistemului de pensii publice în România (1) în situația legislativă din 2012, (2) creșterea vârstei de pensionare, (3) indexarea pensiilor cu inflația și separat, (4) indexarea pensiilor cu creșterea salariului mediu, respectiv, (5-7) păstrarea/reducerea/creșterea contribuției obligatorii de 3,5% la Pilonul II versus naționalizarea acestuia. Toate rezultatele din scenariile complementare 2-7 sunt comparate cu cele din scenariul 1 de bază privind valoarea pensiei, rata de înlocuire (venituri la pensie raportate la veniturile anterioare) și echilibrul financiar (EFOR, 2012).

Ca și concluzii ale studiului lor reținem:

- tendințele accentuate de îmbătrânire demografică, „în următorii 50 de ani, România va ajunge în grupul țărilor cu cea mai îmbătrânită populație”,
- scăderea ratei de ocupare sub nivelul actual,
- de la 0,85 pensionari/contribuabil în 2010, se va ajunge la 1,5 pensionari/contribuabil în 2060,
- un deficit imens la fondul de pensii cauzat atât de factorii demografici, cât și de evaziunea fiscală și de propunerile și deciziile populiste pentru obținerea votului pensionarilor.

Propunerile de măsuri optime din studiu vizează creșterea vârstei de pensionare proporțional cu creșterea speranței de viață la 65 de ani, îmbunătățirea colectării contribuțiilor, diminuarea evaziunii și eliminarea excepțiilor de la plată, asigurarea unui mediu de afaceri prietenos, debirocratizare, legislație predictibilă și un mediu politic stabil (EFOR, 2012).

Comisia Națională de Strategie și Prognoză (CNSP) a realizat, de asemenea, un amplu studiu privind „Evoluția demografică pe termen lung și

sustenabilitatea sistemului de pensii” în România. Din rezumatul făcut public de către CNSP reținem că „efectele negative asupra sustenabilității financiare a sistemului public de pensii cauzate de îmbătrânirea populației sunt determinate de trei factori importanți, și anume: creșterea speranței de viață a populației, scăderea natalității și, nu în ultimul rând, creșterea migrației” (Șeitan, 2012).

La acestea se mai adaugă în cazul României, „pensionările anticipate masive din anii '90, prin reglementări legale speciale, ... vârsta legală de pensionare relativ scăzută, pensionările anticipate, prin reglementări legale speciale și toleranța față de fraudele în pensionarea pe motiv de invaliditate”. Criza financiară și economică, creșterea șomajului, diminuarea creșterii economice, creșterea datoriei publice și a volatilității piețelor financiare sunt dificultăți suplimentare cu care se confruntă toate țările membre ale Uniunii Europene și afectează semnificativ sustenabilitatea sistemelor de pensii.

Autorii studiului au realizat o prognoză până la orizontul anului 2060 a evoluției demografice (natalitate, speranță de viață și migrație) și a sistemului de pensii (numărul de pensionari, pensie medie, rată de dependență⁴ a sistemului de pensii publice și rata de înlocuire a câștigului salarial prin pensie). Rezultatele prognozei au fost obținute prin utilizarea aplicației PROST (Pension Reform Options Simulation Toolkit), realizată de Banca Mondială, aplicație utilizată, de asemenea, în peste 80 de țări (Șeitan, 2012).

Propunerile de îmbunătățire a sustenabilității sistemului de pensii în România sunt similare cu cele din studiul anterior EFOR (noi reglementări privind pensiile anticipate și cele de invaliditate, prelungirea vârstei de pensionare, reducerea pierderilor cauzate de erori, fraude și corupție în sistemul de pensii). În plus, regăsim și propuneri de îmbunătățire a capacității administrative a instituțiilor din domeniul pensiilor publice și private, precum și un sistem de pensii publice, contributive pentru cei care lucrează exclusiv în sectorul agricol.

2. Prognoza tendințelor demografice în România la orizontul anilor 2060

Orice studiu privind sustenabilitatea sistemului de pensii în România pornește inevitabil de la cel puțin trei probleme demografice cu care se va confrunta țara noastră în următorii 40 de ani:

- Scăderea numărului populației totale;

⁴ Raportul dintre persoanele de 65 de ani și peste și persoanele între 15 și 64 de ani

- Îmbătrânirea populației;
- Emigrația ce s-a manifestat până-n prezent și va mai continua o perioadă de circa 30 de ani.

Toate acestea conduc spre dificultăți majore în finanțele publice sub presiunea cheltuielilor suplimentare determinate de schimbările demografice. Viitoarele politici publice vor trebui să țintească «păstrarea datoriei publice la un nivel rezonabil pentru a putea face față creșterilor viitoare cu cheltuielile publice cauzate de tendințele demografice», (Dobre și coautorii, 2012).

2.1. Scăderea numărului populației totale

Pornind de la situația actuală a populației, Eurostat face proiecții ale evoluției numărului populației țărilor UE, din 10 în 10 ani, până la orizontul anilor 2080. Urmare a ratei tot mai scăzute a natalității, dar și a emigrației consistente, numărul actual al populației României de 19,3 milioane de locuitori este prognozat să ajungă la 15,7 milioane, în 2060 și la 14,5 milioane, în 2080. În aceeași perioadă, populația medie a țărilor Uniunii Europene este într-o ușoară creștere, de la 18,4 milioane, în prezent, la 18,7 milioane în 2060 și la 18,5 milioane în 2080 (fig. nr. 1).

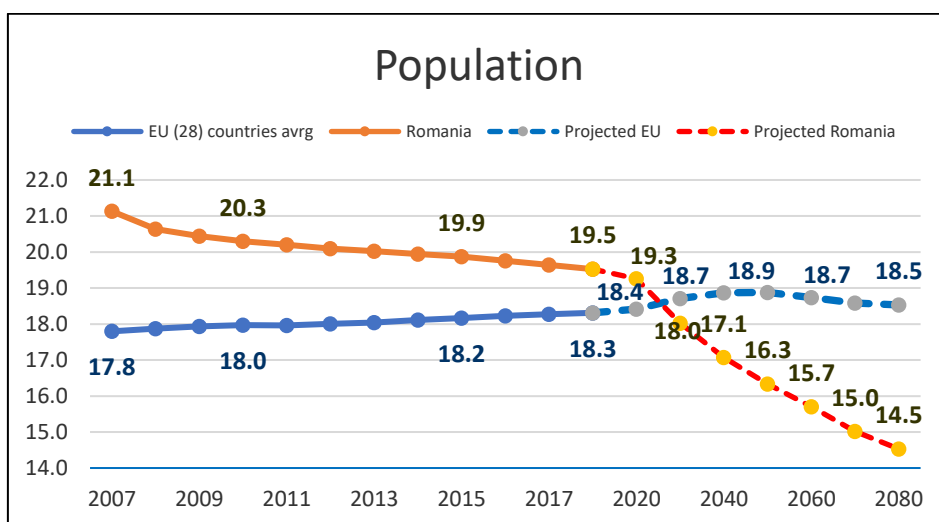

Figura nr. 1. Evoluția populației României, comparativ cu media țărilor UE, pe perioada 2007 – 2018 și prognoza pe perioada 2020 – 2080

Sursa: Eurostat, Population and social conditions și calcule proprii.

Proгноza US Census Bureau⁵ este anuală și mai puțin descrescătoare decât cea elaborată de Eurostat (din 10 în 10 ani). Pornind de la această prognoză US Census Bureau, care ne permite să facem previziuni anuale, vom extrapola estimările Eurostat la nivel anual pe fiecare perioadă decenală. Prognoza US Census Bureau este disponibilă doar până la orizontul anilor 2050, astfel încât extrapolarile noastre s-au făcut până-n 2060 (fig. nr. 2).

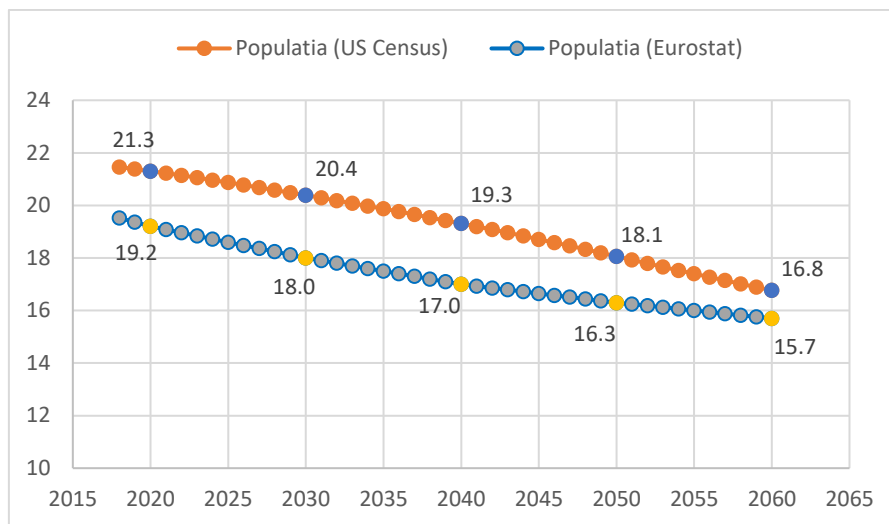

Figura nr. 2. Prognoza populației României pe perioada 2020 – 2060

Sursa: *US Census Bureau, Demographic Overview - Custom Region – Romania, comparativ cu*

Sursa: *Eurostat, Population and social conditions și calcule proprii.*

Comparativ cu Eurostat, prognoza US Census este cu circa 1 – 2 milioane de persoane mai optimistă. Din păcate, ambele prognoze ne prezintă o perspectivă de scădere drastică a numărului populației din țara noastră.

2.2. Îmbătrânirea populației

US Census Bureau ilustrează semnificativ fenomenul de îmbătrânire a populației României. Pe structura populației din 2018 comparativ cu cea din 2050, populația de 50 de ani este, în prezent, preponderentă (2%), prezintă o scădere de pondere destul de accentuată către vârsta de 53 de ani (1%), o

⁵ US Census Bureau (Biroul de recensământ) este principalul furnizor de date de calitate privind națiunile și economia țărilor.

creștere de pondere către vârsta de 63 de ani (1,4%) și este urmată, în mod natural, de scăderi de ponderi către vârsta de 100 de ani (fig. nr. 3). Comparativ, în anul 2050, populația de 62 – 63 de ani este preponderentă (1,7%), precum și cea de 69 – 73 de ani (1,6%).

Îmbătrânirea populației este redată și de mediana vârstei din anul 2018, de 41,6 ani, comparativ cu o mediană a vârstei de 51,5 ani, în anul 2050, respectiv cu circa 10 ani mai mare. Vârsta mediană este mai mare la femei (43 versus 54 de ani) în raport cu aceea a bărbaților (40,2 versus 49,1).

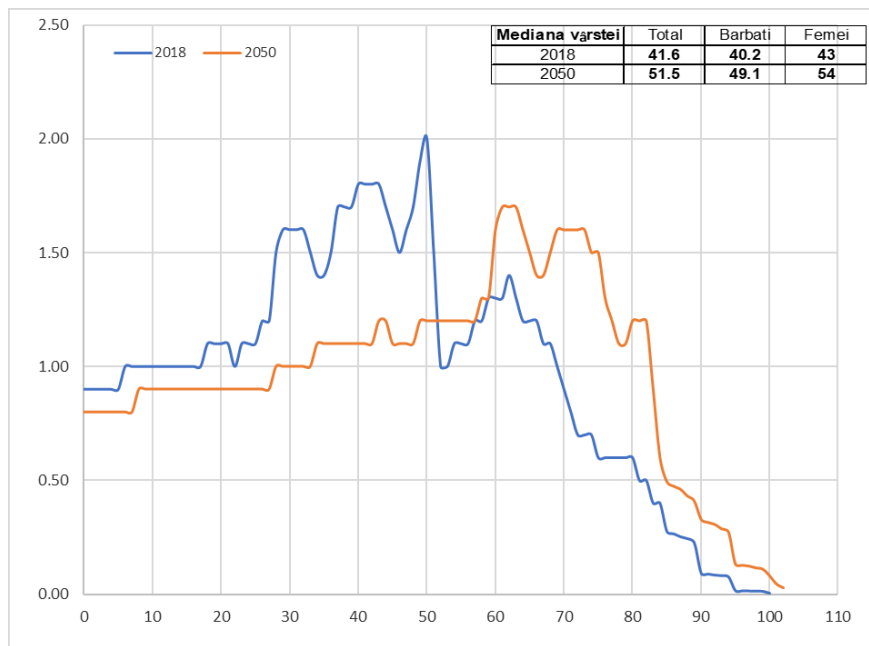

Figura nr. 3. Evoluția structurii de vârstă a populației României în anul 2018, comparativ cu anul 2050

Sursa: US Census Bureau, Mid-year Population by Single Year Age Groups - Custom Region – Romania și calcule proprii.

Conform proiecțiilor EUROSTAT, deși avem în prezent mediana de vârstă a populației mai mică decât mediana la nivelul UE, condițiile demografice viitoare vor conduce la fenomenul de îmbătrânire a populației României cu o mediană semnificativ mai ridicată decât mediana UE (tabelul nr. 2.).

Tabelul nr. 2. Proiecțiile EUROSTAT privind mediana de vârstă în România versus Uniunea Europeană

	2015	2020	2030	2040	2050	2060	2070	2080
European Union - 28 countries	42.4	43.5	45.4	46.6	46.7	46.8	46.7	46.6
Romania	41.0	42.9	46.3	48.8	48.3	47.8	47.0	46.3

Sursa: Eurostat.ec.europa.eu, 2019

Natalitatea în România a scăzut dramatic după revoluție cu mult sub pragul de 2,1 copii pentru o femeie, rată care permite reînnoirea pe cale naturală a generațiilor. Astfel că, după o ușoară creștere în 2009, către 1,66 copii născuți vii de o femeie, în timpul vieții, am avut scăderi către 1,46 născuți în anii 2011 și 2014 dar cu o revenire către 1,64 născuți în 2016. Media UE este relativ constantă de 1,6 nou născuți din 2008 până-n 2016, evident și această rată este sub pragul de creștere naturală de 2,1 nou născuți.

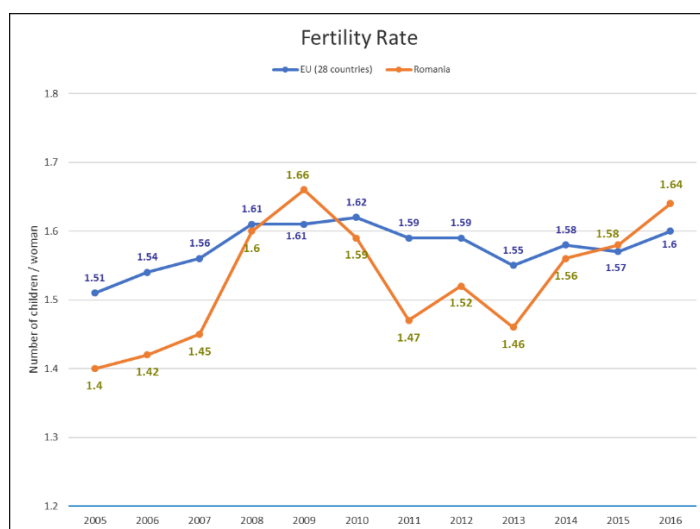

Figura. nr. 4. Numărul de copii născuți în viață de o femeie, în timpul vieții.

Sursa: Eurostat, Population and social conditions și calcule proprii.

Și în acest caz, cauzele sunt multiple și complexe. În primul rând, femeile tinere amână căsătoria și nașterea primului copil din rațiuni de poziționare profesională și materială. În prezent, femeile tinere române se căsătoresc și devin mame după vârsta de 27 ani față de anii '90 când majoritatea femeilor se căsătoreau și făceau primul copil la vârste situate între 19 și 25 de ani. Din păcate, în următorii ani, vârsta femeilor la prima căsătorie și la prima naștere va crește la 30-34 de ani.

Rata căsătoriilor a scăzut în România de la 9,1 căsătorii pe an la 1.000 de persoane, în anul 2007 (UE = 4,9), la 5,2 în 2011, după care a crescut la 6,8 în 2016 (UE = 4,1) în timp ce ratele de divorțuri au rămas relativ constante de circa 2 divorțuri pe an la 1.000 persoane (UE \approx 1.6).

În al doilea rând, migrația externă este predominant formată din femei, persoane cu vârsta între 25 și 45 de ani. Faptul că majoritatea acestor persoane migratoare sunt femei la vârsta de fertilitate, iar nou-născuții acestora vor rămâne în țările de destinație, determină o cauză majoră a reducerii populației României.

Toate aceste fenomene demografice nefavorabile conduc spre rate de dependență a vârstnicilor (65 ani și peste/(15-64 ani)) de la 26,3% în 2016 la 56,7% în 2060 în condițiile în care angajabilitatea forței de muncă (15-64 ani) scade de la 8,1 milioane din 2016 la 5,2 milioane în 2060.

2.3. Migrația

Cea de-a treia cauză a reducerii drastice a populației României este emigrația românilor. Migrația externă, de circa 70.000 de persoane anual, este determinată, în mod esențial, de cauze economice.

Exodul românilor înregistrează situații fără precedent situând țara noastră pe locul doi (după Siria); exod de cetățeni ce nu este cauzat de război (suntem, din fericire, în stare de pace) ci de lipsa locurilor de muncă, de salarizarea inferioară din țară, de restructurările din economia națională, climatului politic descurajator etc. Emigrația a fost favorizată de obținerea de către România a statutului de țară membră a Uniunii Europene și implicit a dreptului de liberă circulație în interiorul UE. Anul 2007 înregistrează un record al exodului cu peste 450 de mii de români în țările europene dezvoltate (Italia, Spania, Germania, Anglia etc.).

Tabelul nr. 3 Proiecția fluxului net de migrație a românilor 2016 – 2070

	Net migration ('000)				Net migration (% of population)				
	2016	2030	2060	2070	2016	2030	2060	2070	2016-70*
EU27	1241	937	793	697	0.3	0.2	0.2	0.2	11.2
RO	-64	-51	2	3	-0.3	-0.3	0	0	-7.2
IT	134	210	177	164	0.2	0.3	0.3	0.3	18.9
DE	750	268	175	143	0.9	0.3	0.2	0.2	16.7
ES	13	119	154	137	0	0.3	0.3	0.3	14.5
UK	244	220	121	107	0.4	0.3	0.2	0.1	11.8

* Note: Cumulative net migration as % of population in 2070.

Sursa: Eurostat, 2015-based population projections.

Tabelul nr. 3 ilustrează sugestiv situația migrației în România, comparativ cu fluxurile pozitive de migrație în cele mai importante țări europene de destinație. Conform prognozei EUROSTAT, soldul migrației se va reduce treptat până către anul 2040, urmând apoi să înregistrăm sold pozitiv migrator de cetățeni străini în România (fig. nr. 5.).

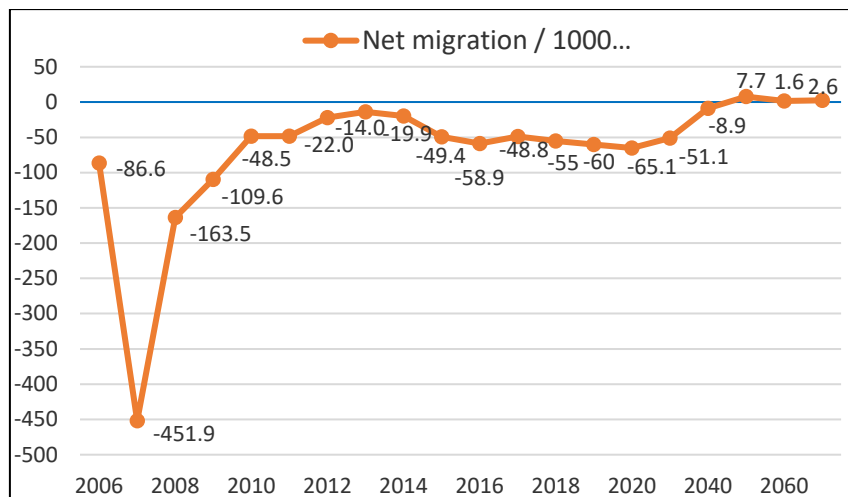

Figura. nr. 5. Evoluția în 2006 – 2018 și proiecția soldului migrației românilor până în 2060.

Sursa: *The 2018 Ageing Report: Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)* și calcule proprii

Se estimează că avem circa 5,85 milioane de români în diasporă⁶, mulți dintre ei cu reședință temporară dar care intenționează să se stabilească în țările de destinație pentru a prezerva statutul social, educația copiilor și pentru a promova în poziții profesionale mai bune. Mai recent, asistăm și la cazuri de revenire în țară a celor foarte bine motivați să dezvolte o afacere de nișă sau a celor bine încurajați pentru cariera de cercetare și de învățământ.

3. Proiecțiile privind numărul de pensionari versus numărul de contribuabili la sistemul de pensii publice

Urmare a fenomenelor demografice descrise anterior dar și a dezechilibrelor din piața forței de muncă (rate de ocupare reduse,

⁶ Diaspora română – Wikipedia, https://ro.wikipedia.org/wiki/Diaspora_română

preponderența lucrătorilor în sectorul agricol, munca fără forme legale - estimată între 1,5 și 3 milioane), numărul contribuitorilor la sistemul de pensii scade îngrijorător de la 5,6 milioane în 2016 (cu o ușoară creștere în 2020 = 6,25 mil.) la 4,3 milioane în 2060 (fig. nr. 6). În evoluție contradictorie, numărul pensionarilor va înregistra o ușoară creștere, de la 5,15 milioane în 2016 la 5,63 milioane în 2050, respectiv, 5,47 milioane în 2060.

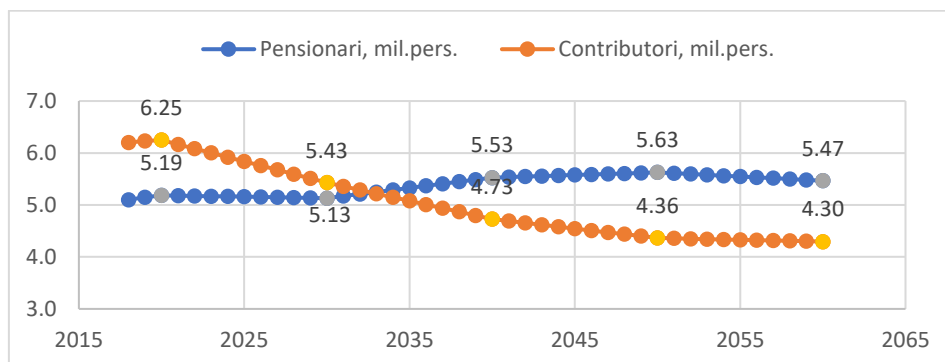

Figura. nr. 6. Proiecția numărului de pensionari, respectiv, a numărului de contribuabililor la sistemul de pensii din România

Sursa: *The 2018 Ageing Report: Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)*

Raportul contribuabili/pensionari era supraunitar în 2016 (1,09) dar va deveni mult subunitar în 2050 (0,78) cu ușoare îmbunătățiri în 2060 (0,79), respectiv, în 2070 (0,88). Rata de dependență economică efectivă a vârstnicilor⁷ va crește de la 32% în 2010 la 109% în 2060 (EFOR, 2012). Totuși, începând cu intrarea în plată a pensiile private (Pilonul II și III) se va simți o îmbunătățire a ratei de dependență economică.

Această evoluție dezechilibrantă va determina o deteriorare a echilibrului financiar al sistemului de pensii din România. Ponderea cheltuielilor cu pensiile publice în produsul intern brut va evolua de la 7,3% în 2020 la 8,9% în 2060 cu o ușoară reducere în 2030 (6,6%).

4. Proiecțiile privind echilibrul financiar al sistemului de pensii

Potrivit datelor prezentate de Ministerul Finanțelor Publice, „deficitul la bugetul de pensii a fost în anul 2016 de 1,95% din PIB, în 2017 de 1,6% din PIB, în 2018 de 0,5% din PIB, în timp ce pentru anul acesta (2019) bugetul

⁷ Raportul dintre populația inactivă de peste 65 de ani și populația ocupată din categoria de vârstă între 15 și 64 de ani.

de pensii va avea un excedent de 0,2% din PIB⁸. Conform estimărilor noastre privind evoluția produsului intern brut (creșterea reală⁹ – între 3,4% și 1,3%, respectiv, inflație de 3%), bugetul de pensii va rămâne într-un relativ excedent până în anul 2022. După acest an se proiectează deficite semnificative, cu un maximum de 87,9 mld. lei în anul 2050, nivel ce urmează a se reduce la 70,7 mld. lei în anul 2060.

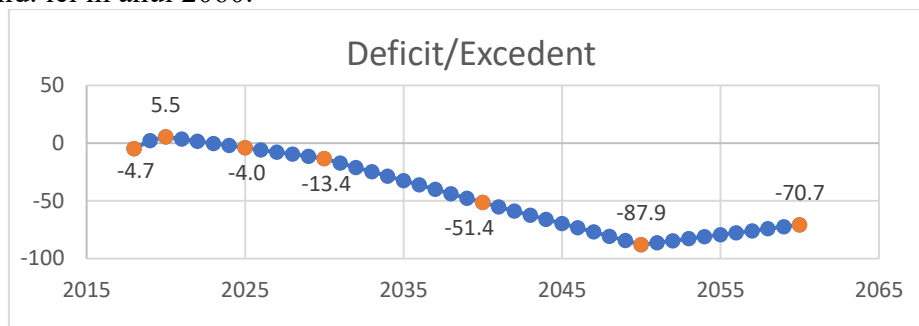

Figura nr. 7. Proiecția echilibrului financiar al sistemului de pensii din România

Sursa: *The 2018 Ageing Report: Economic & Budgetary Projections for the 28 EUMember States (2016-2070)* și calcule proprii.

În pofida unei creșteri economice viitoare moderate, această evoluție nefavorabilă a echilibrului financiar al sistemului de pensii din România este datorată în exclusivitate tendințelor demografice dezechilibrante (populația în scădere, îmbătrânirea, reducerea forței de muncă, creșterea numărului pensionarilor) așa cum au fost acestea evocate anterior. Toate acestea vor determina reducerea accentuată a numărului și a valorii contribuțiilor la sistemul de pensii.

Cheltuielile pentru plata pensiilor publice au manifestat o creștere constantă ca urmare a creșterii economice (creștere firescă), a creșterii speranței de viață a vârstnicilor (cu circa 7 ani – de la 15 la 20 ani, la bărbați și de la 18 la 25 ani la femei) dar și pentru câștigarea de capital electoral (creștere nesustenabilă). Toate acestea vor determina deficite accentuate ale bugetului asigurărilor sociale cu acoperire din bugetul statului și cu afectare durabilă a finanțării investițiilor. La toate acestea se adaugă politica de acordare de pensii speciale unor categorii de persoane din sistemul public (foști parlamentari, judecători, procurori, personalul auxiliar al instanțelor și

⁸ Conferință de presă a ministrului finanțelor publice, Eugen Teodorovici, în 2 februarie 2019, cu ocazia prezentării proiectului de buget pe 2019

⁹ CE Ageing Report 2018 estimează creșterea economică a României cu valorile din tabelul următor:

Macroeconomic assumptions* AVG	2016	2020	2030	2040	2050	2060	2070
Potential Real GDP (growth rate)	3,5	3,4	2,1	1,3	1,3	1,3	1,3

parchetelor, foști angajați ai Corpului Diplomatic, ai Curții de Conturi și cei din Aviația Civilă)¹⁰.

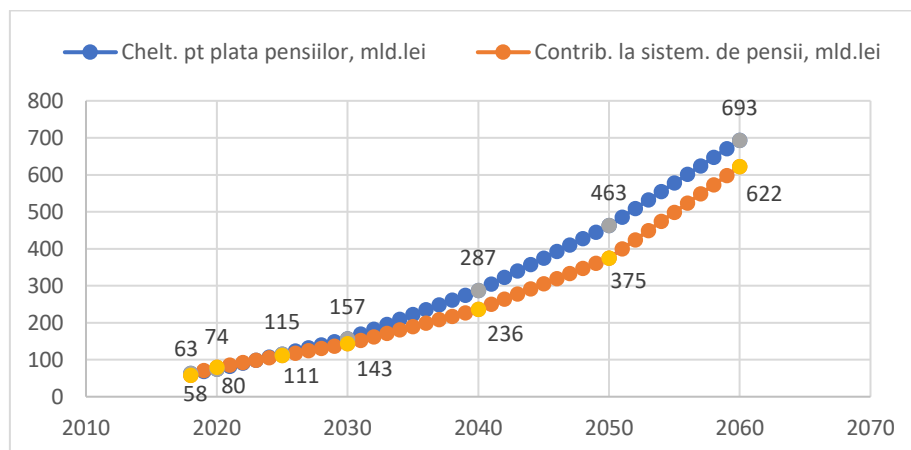

Figura nr. 8. Proiecția cheltuielile pentru plata pensiilor publice și a contribuțiilor la sistemul de pensii din România

Sursa: *The 2018 Ageing Report: Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)*

Veniturile la sistemul de pensii se formează din contribuțiile angajaților (25% din salariul brut) din care 15% (3,75%/25%) se virează la Pilonul II. Acoperirea deficitului bugetului de pensii se face din bugetul de stat. „Veniturile totale ale bugetului asigurărilor sociale de stat pe anul 2018 sunt diminuate cu suma de 7.315.105 mii lei, sumă aferentă Pilonului II de pensii. Pentru susținerea în totalitate a cheltuielilor ce se finanțează din acest buget, în anul 2018, din bugetul de stat se alocă o subvenție de circa 7,409 miliarde lei” se precizează în expunerea de motive la proiectul de buget pe 2018, (Agerpres, 2017).

Concluzii

România are în prezent o concentrare a populației către grupele de vârstă activă, respectiv, o mediană a vârstei populației mai mică decât cea medie europeană, cu potențial de creștere economică accelerată coroborată cu o presiune redusă ratei de dependență totală (persoanele de peste 65 de ani și copiii între 1 și 14 ani). Pe termen lung, sistemul de pensii va fi însă afectat

¹⁰ La finalul anului 2018 erau 9.171 de beneficiari de pensii speciale, (HotNews.ro, ian. 2019)

de dezechilibre structurale demografice, ale pieței forței de muncă, ale sistemului de colectare a contribuțiilor de asigurări sociale, ale deciziilor politice preelectorale populiste.

Printre măsurile de optimizare a politicii de pensii ne asociem propunerilor atât cele ale Uniunii Europene cât și ale specialiștilor români în materie, respectiv:

- creșterea vârstei de pensionare dar și prelungirea vieții profesionale dincolo de vârsta pensionării,
- încurajarea completării pensiei publice cu venituri din economisirea privată,
- asigurarea unui mediu de afaceri sănătos pentru încurajarea apariției de noi locuri de muncă și reducerea muncii fără forme legale,
- creșterea colectării contribuțiilor de asigurări sociale, reducerea evaziunii și a excepțiilor de la plată,
- politica de pensii să fie centrată pe echilibrarea durabilă a bugetului de pensii și să se abțină de la deciziile populiste cu scop electoral,
- asigurarea unui cadru legal stabil și predictibil, inclusiv a unui mediu politic stabil.

Bibliografie

- [1] AGERPRES, *Bugetul asigurărilor sociale de stat pe 2018, programat cu un excedent de 191,071 milioane lei; fondurile pentru pensii - 6,7 % din PIB*, 29 noiembrie 2017, <https://www1.agerpres.ro/economie/2017/11/29/bugetul-asigurarilor-sociale-de-stat-pe-2018-programat-cu-un-excedent-de-191-071-milioane-lei-fondurile-pentru-pensii-6-7-din-pib-20-29-01>
- [2] Bogomolova T., (2010), *PROST – Pension Reform Options Simulation Toolkit*, World Bank, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/Event/pensions/1.%20Bogomolova%20Core%20Course-prost-March2014.pdf> REZUMAT,
- [3] CNPP, (2015), *Raport final privind modelul de micro-simulare a evoluției sistemului public de pensii din România*, Comisia Națională de Pensii Publice, 2015, https://www.cnpp.ro/documents/10180/567439/Raport%20final_model.pdf
- [4] CNSP, (2019) *Proiecția principalilor indicatori macroeconomici 2018 – 2022*, Comisia Națională de Strategie și Prognoză, Prognoza de iarnă 2019

- [5] Dobre S., Ioniță S. și Marinache D. (2012), *Carta albă a pensiilor – RO*, Working paper no. 3, EFOR, 2012
- [6] Dumitrescu B., (2018), *Pilonul I versus Pilonul II în perioada 2008-2018. În care din cele două sisteme au rezultat beneficii mai mari?*, <http://www.contributors.ro/economie/pilonul-i-versus-pilonul-ii-in-perioada-2008-2018-in-care-din-cele-doua-sisteme-au-rezultat-beneficii-mai-mari/>
- [7] European Commission (2018) *2018 Ageing Report: Economic and Budgetary Projections for the EU 27 Member States (2016-2060)*, Institutional paper 079 | may 2018
- [8] ESSPROS, (2016), *European system of integrated social protection statistics*, Eurostat, 2016
- [9] European Commission (2017), *Romania, Country fiche on pension projections prepared for the Economic Policy Committee*, <https://europa.eu/.../romania - country fiche on pensions>
- [10] Ghețău V., (2010), *Câți pensionari ar putea avea România în anul 2030?*, Sinteza, http://media.hotnews.ro/media_server1/document-2011-05-11-8612696-0-pensionari-2030-sinteza.pdf
- [11] INS, (2010), *Explicații statistice privind drepturile de pensie acumulate la sfârșitul unei perioade în cadrul asigurărilor sociale*, www.insse.ro/.../statistici/Drepturi%20de%20pensie/Explicatii%20statistice%20dreptur...
- [12] INS, (2017), *Proiectarea populației României în profil teritorial, la orizontul anului 2060*, Editat de Institutul Național de Statistică, București, 2017
- [13] Mercer & CFA Institute, (2018), *Sistemul ideal de pensii*, <https://www.cfasociety.org/romania/Documents/SISTEMUL%20DE%20PENSII%20IDEAL%2001.10.2018L.pdf>
- [14] Stancu I., (2019), *Prognoza sustenabilității sistemului de pensii din Romania*, Conferința Europeană a Serviciilor Financiare (ECFS), ed. a 3-a, Brașov, 21-22 martie 2019, <https://ecfs.jus.ro/>
- [15] Șeitan M., Arteni M., Nedu A., (2012): *REZUMAT, Evoluția demografică pe termen lung și sustenabilitatea sistemului de pensii*, Comisia Națională de Prognoză, București, 2012